

De imperialistische invloed van het Nederlands op NGT

Als er één gebaar is dat iedereen kent die ooit een beetje heeft leren gebaren in NGT, is het wel het gebaar RUIMTE. Of beter gezegd: het gebaar met één gestrekte hand, palm wijst naar beneden, en je maakt horizontale cirkelbewegingen voor je buik. Dit is namelijk niet alleen het gebaar RUIMTE, maar ook OMGEVING, GEBIED, BEVOLKING, NATUUR en KAMER. Waarschijnlijk ben ik er nog wel een paar vergeten. Al die gebaren zien er hetzelfde uit - als je tenminste alleen naar de handen kijkt. Vaak is het 'mondbeeld' van die gebaren anders: je zegt met je mond stilletjes 'ruimte', 'omgeving', 'gebied', 'bevolking', 'natuur' of 'kamer'.

Het zal u niet verbazen dat taalkundigen hiervan wattertanden. Lange zomeravonden onder de kersenboom kunnen worden doorgebracht met discussies over de vraag of dit nou wel echt verschillende gebaren zijn. Moet je die Nederlandse woorden die zonder stem worden uitgesproken wel echt bij de gebarentaal rekenen? Of horen ze niet bij de pure gebarentaal en zijn ze er alleen omdat gebarentaal gebruikt wordt in een omgeving waar de meerderheid van de mensen Nederlands spreekt in plaats van gebaart?

De vragen staan nog open. Taalkundigen zijn het er niet over eens. Bovendien zijn niet alle gebaren hetzelfde in dit opzicht. Er zijn allerlei voorbeelden van het type RUIMTE, waarbij wat de handen doen hetzelfde is, maar de mond het verschil maakt door een ander Nederlands woord uit te spreken. De gebaren BROER en ZUS in sommige regio's zijn een voorbeeld, die dan ook weer NEEF en NICHT kunnen betekenen. Of wat dacht u van het gebaar GELD: dat kan heel veel betekenissen hebben (geld, rente, belasting, etc.).

Eén van de dingen die opvallen bij al dit soort gebaren is dat ze qua betekenis wel erg op elkaar lijken. Het is niet alsof twee willekeurige gebaren (zeg, JUNI en VIS) alleen van elkaar onderscheiden worden door het mondbeeld. Het gebaar RUIMTE en alle verwante vormen hebben iets te maken met 'ruimte, een gebied'. Je zou dus ook kunnen zeggen dat er maar één gebaar is, met een vrij brede en abstracte betekenis, dat afhankelijk van de context verschillende vertalingen krijgt in het Nederlands. Dat is iets anders dan te zeggen dat het echt verschillende vormen (woorden, gebaren) zijn binnen Nederlandse Gebarentaal.

Nu is het zo dat alle mensen die met NGT als moedertaal opgroeien, ook Nederlands in hun omgeving zien. Het is daarom niet zo gek dat mondbeelden in het dagelijks gebarentaalgebruik zo'n prominente plek hebben in NGT. Maar wat betekent dat nou precies? Bestaat er echt een gebaar OMGEVING

in de woordenschat van NGT-gebaarders, of is dat gebaar gewoon à la minute samengesteld uit het algemene gebaar RUIMTE en het Nederlandse woord 'omgeving'? Deze laatste mogelijkheid voorspelt dat er ook allerlei nieuwe combinaties mogelijk zijn, zoals RUIMTE+'regio'. Als je goed zoekt, zie je inderdaad dat mensen heel creatief zijn in het combineren van gebaren met Nederlandse woorden.

Dit soort mengvormen van twee talen zijn helemaal niet bijzonder: talen die met elkaar in contact komen kunnen op allerlei manieren gecombineerd worden. De gelijktijdige manier van mengen is natuurlijk wel een unieke mogelijkheid: omdat je gebaren en woorden uitsprekt met verschillende lichaamsdelen, kan het tegelijkertijd.

Er is geen wezenlijk verschil tussen een taal en een dialect, het is alleen een kwestie van macht en status. Taalkundig gezien zijn ze evenveel waard. Op eenzelfde manier zou je kunnen zeggen: een gebaar is een handbeweging met een Nederlandse glos. We beschrijven gebarentaal met Nederlandse woorden, dat is makkelijker dan met een omschrijving van wat de hand precies doet, hoe de gezichtsuitdrukking er uit ziet, enzovoorts. Het gevolg is dat we zeggen dat er twee gebaren zijn, GEZIN en GROEP, op basis van de Nederlandse vertaling. Misschien heeft dat wel negatieve gevolgen: een imperialistische blik op gebaren waarbij je eigenlijk altijd een Nederlands woord in je hoofd hebt: anders kún je niet over gebaren praten of schrijven.

In veel landen wordt geëxperimenteerd met een schriftstelsel dat die invloed van de gesproken taal probeert te vermijden. Dit heet SignWriting en is afgeleid van een notatiesysteem voor dansers. Ik ben altijd heel sceptisch geweest over dit systeem. Het leek me altijd iets dat bedacht was door horenden om Doven te helpen, zonder dat ze hulp nodig hadden, laat staan om hulp gevraagd hadden. De laatste tijd ben ik gaan twijfelen. Misschien heeft het toch wel veel voordelen om in gebarentaal te kunnen opschrijven zonder last te hebben van het Nederlands - inclusief het feit dat in het Nederlands verschillende woorden gebruikt worden voor 'omgeving' en 'ruimte', en voor 'broer' en 'zus'.

Wat voor zover ik weet nog nooit in detail onderzocht is, is wat jonge Dove kinderen met hun mond doen. In hoeverre leren ze al 'liplezen' en zelf mondbeelden gebruiken voordat ze op school in contact komen met logopedie en Nederlandse les? Er zijn vast heel veel Woord & Gebaar-lezers die daar uit persoonlijke ervaring dingen over weten - ik hou me aanbevolen voor anekdotes! ■

Onno Crasborn is als gebarentaalonderzoeker verbonden aan de Radboud Universiteit Nijmegen. Hij hoopt in de zomer van 2005 af te studeren als tolk NGT.